

Людмила МИЩАК,

orcid.org/0000-0002-2986-4166

аспірантка кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(Київ, Україна) *ljudamyschak27057@gmail.com*

КРИТЕРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ДО НОВИХ УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснено спробу дослідити критерії соціальної інтегрованості студентів першого курсу до нових умов життєдіяльності. На основі теоретичного аналізу наукових праць визначено що таке «критерії», які є види критеріїв, та особливості критеріїв інтегрованості студентів. Досліджено праці сучасних вчених Також проаналізовано праці та визначено поняття нових умов життєдіяльності. В дослідженні детально розкрито види критеріїв їх показники та опис кожного з них. Навчання у вищому навчальному закладі важливий період формування особистості студента та становлення як особистості і висококваліфікованого фахівця. Один із шляхів досягнення цієї мети вбачається в забезпеченні успішної інтеграції до нових умов життєдіяльності. Завдяки цьому створюються сприятливі умови для повноцінного використання молоддю цих умов, засобів та ресурсів. Які описані як основні критерії соціальної інтеграції студентів першого курсу. Дослідження останніх праць вказує на те, що процес інтеграції інтерпретується як активне включення особистості в усі сфери життєдіяльності суспільства та реалізується в міжособистісних взаєминах, спільній діяльності, прийнятті норм, цінностей та стандартів суспільства. Не менш важливим позитивним результатом інтегрованості студентів має стати подолання невідповідностей між їхніми потенційними можливостями та вимогами освітнього середовища та середовища в цілому, які можуть спричинити появу дезінтеграційних процесів. Саме тому нами було обрано дану тему, адже кожен студент, молода людина, це окрема особистість, та невід'ємна частинка навчального процесу, і надважливим етапом є саме її інтеграція в цей процес та їхні нові умови життєдіяльності. А завдяки даному дослідженню можна чітко побачити критерії інтеграції студентів та нового життя, та можливо, покращити його, або хоча б трохи полегшити студентську інтеграцію.

Ключові слова: критерії, інтеграція, рівні інтеграції, студенти, студенти першого курсу, нові умови життєдіяльності.

Liudmyla MYSHCHAK,

orcid.org/0000-0002-2986-4166

PhD Student at the Department of Social Education and Social Work
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University
(Kyiv, Ukraine) *ljudamyschak27057@gmail.com*

CRITERIA OF SOCIAL INTEGRATION OF FIRST-YEAR STUDENTS TO NEW CONDITIONS OF LIFE

The article attempts to explore the criteria of social integration of first-year students to new conditions of life. On the basis of the theoretical analysis of scientific works, it is determined what are the “criteria,” what are the types of criteria, and the peculiarities of the criteria for the integration of students. The works of modern scientists are researched. The works are also analyzed and the concept of new living conditions is defined. The study reveals in detail the types of criteria their indicators and the description of each of them. Studying at a higher educational institution is an important period of formation of the student's personality and formation as a person and a highly qualified specialist. One of the ways to achieve this goal is seen in ensuring successful integration into new living conditions. Due to this, favorable conditions are created for the full use by young people of these conditions, means and resources. Which are described as the main criteria for social integration of first-year students. The study of recent works indicates that the process of integration is interpreted as the active inclusion of the individual in all spheres of life of society and is realized in interpersonal relationships, joint activities, acceptance of norms, values and standards of society. An equally important positive result of students “integration should be overcoming the discrepancies between their potential opportunities and the requirements of the educational environment and the environment as a whole, which can lead to the emergence of disintegration processes. That is why we chose this topic, because every student, a young person, is a separate person, and невід'ємна a part of the educational process, and it is its integration into this process and their new living conditions that is the most important stage. And thanks to this research, you can clearly see the criteria for integrating students and a new life, and perhaps improve it, or at least slightly facilitate student integration.

Key words: criteria, integration, integration levels, students, first-year students, new living conditions.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, засвідчив, що у науковій літературі простежується досить неоднозначний підхід до визначення сутності понять «критерій» та «показник». Критерій (у перекладі з грецької – засіб судження, переконання, мірило) – це мірило для визначення оцінки предмета чи явища; ознака, взята за основу класифікацій, підстава для оцінки чогось. У педагогічній теорії під критеріями розуміють ті якості явища, що відображають його суттєві характеристики, а тому підлягають оцінці. У загальному вигляді критерій – це важлива і визначальна ознака, яка характеризує якісні аспекти явища, його сутність. Показник становить кількісну характеристику явищ, які дають змогу зробити висновок про їхній стан у динаміці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У психолого-педагогічній літературі поняття «критерій» трактується, як: показник, стандарт, який допомагає оцінити, порівняти педагогічне явище або процес з еталоном (О. Василенко) (Безпалько, Зверева, Веретенко 2013: 6); ознака, оцінка досліджуваного об'єкта, процесу, явища, що визначає рівень його сформованості (С. Сисова) (Васянович, 2008, 2).

Мета статті – дослідити та дати визначення поняттю критерії, описати критерії, показники та рівні інтеграції студентів першого курсу до нових умов життєдіяльності.

Виклад основного матеріалу. Критерій – це набір ознак та властивостей явища, об'єкта, предмета, які дають змогу судити про його стан, рівень розвитку та функціонування. Поняття «критерій» за сутністю більш ширше, ніж показник, тому можлива ситуація, коли за одним критерієм існує ціла система показників. Разом з тим, критерій і показник тісно взаємопов'язані: науково обґрунтований вибір критерію значною мірою зумовлює правильний вибір системи показників, а якість показника залежить від того, наскільки він повно і об'єктивно характеризує прийнятий критерій (Чубук, 2008, 8).

Зокрема, З. Курлянд визначає критерій як мірило оцінки, судження; як необхідну та достатню умову прояву або існування явища чи процесу; вважає, що розгляд будь якої досліджуваної величини повинен включати в себе не лише її ознаки, а й критерії, які визначають вираженість тієї чи іншої ознаки в розглядуваному процесі або явищі (Левківська, Сорочинська, Штифурак, 2001, 5).

Досліджуючи та аналізуючи поняття «нові умови життєдіяльності» ми вирішили зупинити

на цьому визначенні дослідників А. Толоки й О. Крюковської, що – нові умови життєдіяльності визначені як процес існування людини у просторі та часі, що передбачає активну взаємодію з новим для неї навколишнім середовищем (Толок, Крюковська, 2011, 7).

Як зазначається в законодавстві України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення»: «...сприятливі умови життєдіяльності – це стан середовища життєдіяльності, при якому відсутній будь-який шкідливий вплив його факторів на здоров'я людини і є можливості для забезпечення нормальних і відновлення порушених функцій організму» (Закон України, 2022, 3).

У соціально-педагогічній літературі розглядають такі критерії інтегрованості студентів-першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі:

– формальна – пізнавально-інформаційне пристосування до нового оточення, структури вищої школи, змісту навчання в ній, її традицій, своїх обов'язків. Стан маргінальності між уже не школярем, але й ще не студентом, характерний для першокурсників. Саме цим пояснюються розтягнені строки інтегрованості студентів першокурсників до нової системи навчання, до нового способу життя, утворення нового динамічного стереотипу, і є однією із причин низької успішності студентів першого курсу під час зимової сесії;

– соціально-психологічна (суспільна) – процес внутрішньої інтеграції (об'єднання) групи студентів-першокурсників та інтеграцію цієї групи зі студентським оточенням в цілому. У цьому контексті основною функцією адаптації є прийняття індивідумом норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії, які в ньому склалися, формальних і неформальних зв'язків, а також форм навчальної діяльності;

– дидактична – проблема підготовки до нових форм і методів навчальної роботи у вищому навчальному закладі, що відображає, в першу чергу, інтелектуальні можливості студентів-першокурсників (Левківська, Сорочинська, Штифурак, 2001, 5).

У психолого-педагогічній літературі існує чимало праць з визначення критеріїв соціальної інтегрованості студентів першого курсу до нових умов життєдіяльності. Сучасними дослідниками Т. Буяльською та М. Прищакком визначені як внутрішні, так і зовнішні критерії процесу та результату соціально-психологічної інтеграції студентів першокурсників:

Внутрішні критерії:

Визначальним внутрішнім критерієм інтеграції студента в умовах ЗВО і узагальненим критерієм адаптації загалом, є *стан задоволення* процесом і результатом професійної, соціальної та біологічної адаптації. Причому, даний стан не є результатом *приспосовування* до об'єкту адаптації, а результатом взаємодії людини з відповідним середовищем. Взаємодія передбачає процес взаємовпливу, що приводить до зміни як людських якостей так і самого об'єкту. Взаємодія щільно пов'язана з визнанням активної ролі особистості в процесі адаптації та з підвищенням статусу свідомої перетворюючої поведінки. Тому, важливим є розвиток у людини відповідних властивостей, які б, з одного боку, були чинниками впливу на об'єкт (середовище) адаптації, а з іншого, виступали внутрішніми детермінантами і складовими стану задоволення процесом і результатом адаптації. До них ми можемо віднести такі:

- висока мотивація розвитку духовності, соціальної, професійної компетентності та самоактуалізації загалом;
- адекватність самооцінки;
- почуття власної гідності;
- розвиток внутрішньої свободи;
- здатність відстоювати свої переконання;
- здатність будувати конструктивні взаємини;
- здатність керувати своїм емоційним станом;
- розвинуті комунікативні здібності;
- розвинені механізми саморефлексії;
- усвідомлення потреби самоосвіти;
- конструктивне ставлення до критики інших;
- відкритість;
- мотивована критика власного сценарію і стратегій поведінки;
- повага до людини;
- бажання брати участь у суспільному житті навчального закладу;
- стан здоров'я людини та ін.

Зовнішні критерії:

- виконання студентами правил і вимог навчального процесу;
- пристосування до характеру, змісту, умов і організації навчального процесу;
- навички самостійності в навчальній і науковій сферах; реалізація завдань самоосвіти;
- уміння застосовувати знання на практиці;
- актуалізація в життєдіяльності особистості високого рівня соціальної і моральної зрілості, психологічної культури, правової культури, мовленнєвої культури, культури поведінки, рівня розвитку духовності особистості загалом;
- участь у суспільному житті навчального закладу;

- міжособистісні взаємини студента у студентському середовищі (групі);
- безконфліктна поведінка;
- комунікативна компетентність;
- вироблення власного стилю поведінки та ін (Буяльська, 2008, 1).

Для оцінювання рівнів інтегрованості студентів першокурсників О. Кучерук обрала критерії, які, на її думку, характеризують ступінь готовності до навчального процесу у ВНЗ, психологічний та психофізіологічний стан, ступінь активності в колективі:

- когнітивно-пізнавальний (готовність до включення в навчальну діяльність та виконання поставлених навчальних завдань);
- психологічний (психологічний стан студента);
- психофізіологічний (тривожність, схильність до втоми; потреба в особливих умовах для занять; вміння планувати свій час; впевненість в собі; ініціативність, тощо);
- соціально-комунікативний (відносини в групі; наявність в групі друзів; вміння залагоджувати конфлікти, тощо) (Кучерук, 2010, 4).

Ми здійснили аналіз сучасних педагогічних досліджень щодо визначення критеріїв і показників соціальної інтегрованості студентів першокурсників до нових умов життєдіяльності, це дозволило нам визначити власний підхід до вибору критеріїв і показників.

Першим критерієм, показники якого дозволять визначити рівень соціальної інтегрованості студентів-першокурсників нами обрано *когнітивний критерій*. Обізнаність студентів із процесом проходження соціальної адаптації в умовах ЗВО важко переоцінити, оскільки інформація, що отримує молода людина з різних джерел, із часом акумулюється у вигляді стійких переконань, поглядів та їх поведінки. У контексті здійснюваного дослідження нами визначено та обґрунтовано такі показники когнітивного критерію: 1) обізнаність із новими правилами, нормами та вимогами навчального та соціокультурного середовища ЗВО; 2) володіння соціально-комунікативними знаннями; 3) знання щодо організації та планування самостійного життя, побуту та змістовного дозвілля.

Мотиваційно-ціннісний критерій соціальної інтегрованості передбачає формування ієрархії мотивів, інтересу, установок, позитивного ставлення, потреб в оволодінні знаннями з адаптації до нових умов життєдіяльності, зацікавленість студентів у майбутній професійній діяльності.

Даний критерій ми розглядаємо як сукупність оцінок прагнень, намірів, переконань, установок

студентів першокурсників. Також цей критерій визначає сформованість емоцій, потреб, мотивів діяльності, які спрямовані на досягнення взаєморозуміння з оточуючими (адміністрацією, викладачами, одногрупниками, працівниками деканату тощо) у процесі навчання та в позанавчальний час.

Нами визначено наступні показники мотиваційно-ціннісного критерію соціальної інтегрованості студентів-першокурсників: 1) позитивна мотивація студентів до навчання та професійне спрямування; 2) бажання спілкуватися та налагоджувати позитивну міжособистісну взаємодію з колективом групи, педагогами, адміністрацією університету; 3) прагнення до самореалізації.

Діяльнісно-практичний критерій інтегрованості студентів дозволяє оцінити оволодіння сукупністю дій і операцій, що забезпечують розв'язання стандартних і нестандартних ситуацій у практичній діяльності. Цей критерій визначається наявністю в діях студента вмінь і навичок безконфліктного, толерантного поведіння з оточуючими в аудиторній навчальній діяльності та поза її межами (на перервах, у гуртожитку, в позанавчальній роботі тощо), організаційними уміннями та їх активним проявом у різних видах діяльності студентів, проявом самостійності щодо вирішення соціально-побутових проблем тощо.

На нашу думку, показниками діяльнісно-практичного критерію є: 1) прояв організаційних і комунікативних умінь у різних видах діяльності; 2) участь у розробці та проведенні різних дозвіллевих організаційних форм виховної роботи університету; 3) здатність виявляти самостійність у вирішенні проблем соціально-побутового характеру, вміння орієнтуватися в незвичній ситуації.

Усі виокремлені критерії та показники готовності студентів до нових умов життєдіяльності, на нашу думку, тісно взаємопов'язані, взаємозумовлені та становлять цілісне утворення, що свідчить про рівень інтегрованості, включення та адаптованості до нових умов життєдіяльності студентів першого курсу.

Якісна та кількісна характеристика визначених критеріїв і показників інтегрованості студентів дає можливість виокремити три рівні прояву цього феномена – високий, середній, низький.

Аналіз базових характеристик рівнів прояву основних критеріїв у першокурсників дозволяє зробити такі узагальнення. *Низький рівень* передбачає відсутність чи мінімальність проявів показників адаптованості першокурсників до нових умов життєдіяльності. Студенти, показники яких сформовані на низькому рівні, не виявляють інтересу до навчальної та позанавчальної діяль-

ності, є невизначеність мотивації вибору професії. Такі студенти не завжди вміють керувати своїм емоційним станом, виявляють недостатню розвинутість комунікативних умінь. У студентів цього рівня визначається пасивність і небажання долучатися до участі в різних формах виховної роботи університету. Вони уникають участі в обговоренні з куратором нагальних проблем організації навчального процесу, мають певні ускладнення в адаптації до умов проживання в гуртожитку, вирішення побутових проблем.

Студентів *середнього рівня* інтегрованості вирізняє нестійкість мотивації щодо навчального процесу та позанавчальної роботи в умовах університету. Діяльність студентів, що належать до середнього рівня, нерідко ґрунтується на прогностичних мотивах академічної успішності, а знання вирізняються певною нестійкістю та епізодичністю проявів. У таких студентів помітними є прояви свідомої поведінки, у певних ситуаціях вони демонструють обізнаність і готовність приймати нові правила та норми освітнього та соціокультурного середовища ВНЗ. Проте ці прояви не мають постійного характеру, виникають під контролем викладача чи в тих ситуаціях, коли студент сам у цьому зацікавлений. У студентів спостерігається інтерес до участі в різних формах дозвіллевої діяльності, яка пропонується в умовах університету, але вони не завжди самостійно виявляють активність у її організації та проведенні. Студенти в цілому виявляють комунікабельність і відкритість у взаємодії з соціальним оточенням (адміністрацією, викладачами, одногрупниками тощо).

Високий рівень характеризується наявністю усіх показників готовності першокурсників до швидкої інтеграції. Для студентів цієї групи характерне чітке розуміння сутності норм, правил, умов нового життєвого середовища. Студенти виявляють комунікабельність, стійку мотивацію до навчання та прагнення творчо та професійно удосконалюватися. Такі студенти володіють глибокими знаннями, творчими вміннями, самостійним прийняттям рішень. Вони демонструють широкий спектр комунікативних умінь, прагнуть долучити інших студентів до організації та проведення дозвілля. У студентів із високим рівнем інтегрованості виявляються уміння раціонально та усвідомлено долати стресові ситуації, контролювати власну поведінку.

Отже, аналіз вищеописаних критеріїв, показників та рівнів інтегрованості студентів-першокурсників до нових умов життєдіяльності дає нам підставу зробити такі теоретичні узагальнення:

1. Критеріями особистісної інтеграції студентів є рівень їхнього емоційного самопочуття, рівень інтеграції з мікро- та макросередовищем, рівень реалізації внутрішньоособистісного потенціалу.

2. Основними показниками особистісної інтеграції студентів-першокурсників можна вважати впевненість (невпевненість), пізнавальну активність (пасивність), комунікабельність (замкнутість), самооцінку (адекватну, неадекватну), емоційну стабільність (лабільність).

3. Самооцінка як важливий компонент у структурі особистісної адаптації забезпечує модальність їхніх емоційних переживань і формування індивідуальних характерологічних рис. Адекватна самооцінка студента забезпечує позитивне став-

лення до себе, стимулює його внутрішні ресурси творчості, саморозвитку та самореалізації.

4. Мірою рівня сформованості інтелектуально-емоційних і вольових якостей студентів і показником їхньої особистісної інтеграції є моральність, компонентами якої стають знання, почуття, відносини, поведінка.

Висновки. Підсумовуючи вище зазначене, можна дійти висновку, що критерії та показники є важливою складовою для соціальної інтегрованості студентів першого курсу до нових умов життєдіяльності. Адже критерії та показники – це якості, які відображають особистість, тобто студента та його вливання в нове життя та середовище перебування молоді людини та успіхи або невдачі в інтеграції до цього ж середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буяльська Т. Б. Теоретичні аспекти адаптації студентів 1-го курсу до навчання у ВНЗ. *Гуманізм і освіта*: IX зб. міжнародної наук.-практ. конф. Вінниця, 2008. С. 123-230.
2. Васянович Г. П. Психолого-педагогічні основи професійної адаптації майбутніх фахівців : монографія. Львів: СПОЛОМ, 2008. 464 с.
3. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» від 6 вересня 2022 року № 2573-IX. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/T400500.html (дата звернення 22.05.2024)
4. Кучерук О. Я. Аналіз процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ: педагогічний дискурс : випуск 8. Хмельницький, 2010. С. 104-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2010_8_27 (дата звернення 22.05.2024)
5. Левківська Г.П., Сорочинська В.Є., Штифурак В.С. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: навчальний посібник, Київ, 2001. 128 с.
6. Безпалько О. В., Зверєва І. Д., Веретенко Т. Г. Соціальна педагогіка: навчальний посібник: академвидав, Київ, 2013. 336 с.
7. Толлок А.О. Крюковська О.А. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник. Дніпродзержинськ. 2011. 215 с.
8. Чубук Р.В. Критерії, показники та рівні професійної компетентності соціального педагога: наукові записки, випуск 11.Острог. 2008. С. 253-263.

REFERENCES

1. Buyalska T. (2008) Teoretychni aspekty adaptatsii studentiv 1-ho kursu do navchannia u VNZ [Theoretical aspects of the adaptation of 1st year students to study at universities] Humanizm i osvita: IX zbirnyk mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii - Humanism and education: IX collection of international scientific and practical conference, 123-230. [in Ukrainian].
2. Vasianovych H. (2008) Psykholoho-pedahohichni osnovy profesiinoi adaptatsii maibutnikh fakhivtsiv [Psychological and pedagogical foundations of professional adaptation of future specialists] monohrafiia. SPOLOM - monograph. SPOLOM, 464 P. [in Ukrainian].
3. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro zabezpechennia sanitarnoho ta epidemiolohichnoho blahopoluchchia naseleennia» [On Amendments to the Law of Ukraine “On Ensuring Sanitary and Epidemiological Welfare of the Population”] vid 6 veresnia 2022 roku № 2573-IX - dated September 6, 2022 No. 2573-IX. [in Ukrainian].
4. Kucheruk O. (2010) Analiz protsesu adaptatsii studentiv-pershokursnykiv do navchannia u VNZ. [Analysis of the process of adaptation of first-year students to study at the university] Pedahohichniyi diskurs - Pedagogical discourse. 177-181. [in Ukrainian].
5. Levkivska H., Sorochynska V., Shtyfurak V. (2001) Adaptatsiia pershokursnykiv v umovakh vyshchoho zakladu osvity. [Adaptation of freshmen in a higher educational institution.] Navchalnyi posibnyk – Textbook, 128 p. [in Ukrainian].
6. Bezpalko O., Zvierieva I., Veretenko T. (2013) Sotsialna pedahohika: navchalnyi posibnyk [Social pedagogy: textbook] Akademvydav -Academizdat, 336 P. [in Ukrainian].
7. Tolok A. Kriukovska O. (2011) Bezpeka zhyttiediialnosti [Life safety] Navchlnyi posibnyk. – Tutorial. 215 P.
8. Chubuk R. (2008) Kryterii, pokaznyky ta rivni profesiinoi kompetentnosti sotsialnoho pedahoha. [Criteria, indicators and levels of professional competence of a social teacher.] Naukovi zapysky - Scientific Notes. 253-263.